Κυριακή Β' Νηστειών - Αγίου Γρηγορίου Παλαμά: Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ομιλεί περί του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά και της προσφοράς του στην Εκκλησία

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 9 Μαρτίου, 2012

17ος αιών - Από το βιβλίο "Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς και η Θεολογία του" του μοναχού Θεοκλήτου Διονυσιάτου, σελ. κη' - μβ'. Πρόλογος του αγίου Νικοδήμου στα μεταφρασμένα από αυτόν Παλαμικά συγγράμματα, τα οποία όμως αποτεφρώθησαν από πυρκαϊά στο τυπογραφείο της Βενετίας.

Αλλοίμονο στον καιρόν εκείνο που δεν σε αγαπούσα, λέγει κάπου προς τον Θεό, φλεγόμενος από έρωτα, ο άγιος Αυγουστίνος. Εγώ δε μεταβάλλοντας ελαφρώς τον λόγο, θα έλεγα αναλόγως: αλλοίμονο στον καιρόν εκείνο που δεν είχαν εκδοθή διά του τύπου τα πάνσοφα και θαυμαστά και θεόβροντα συγγράμματα του μεγάλου φωστήρος της Θεσσαλονίκης Γρηγορίου. Ας χαθή ο φθόνος! Μάλλον δε ο πατήρ του φθόνου, ο οποίος άφησε τα συγγράμματα αυτά κάπου τέσσερις αιώνες και πλέον μέσα στο σκότος, παραπεταμένα σε μίαν άκρη, και μόλις να σωθούν από την φθοράν, αυτά που ήσαν όχι μόνον άξια αλλά και υπεράξια να ιδούν το φως της οικουμένης ολοκλήρου, για να μην ειπώ άξια και του ιδίου του ουρανού.

Μαζί με τα άλλα δεινά που περιβάλλουν το δυστυχές γένος μας, ήταν και αυτό το καλόν, να στερηθούν τόσοι αδελφοί από τον φθόνο που παρακολουθεί κάθε καλό. Και για την στέρησιν αυτή θρηνεί η ηθική, η οποία καθαίρει από τα πάθη, διότι εζημειώθη την ακριβεστάτη διάκριση και στάθμη των αρετών και των παθών. Θρηνεί η φυσική θεολογία, η οποία φωτίζει την ψυχή, καθώς και η Θεόπνευστος Γραφή, που αναζητούν τους τρανούς και αληθείς λόγους τους. Προ παντός θρηνεί η θεολογική επιστήμη, η οποία οδηγεί στην τελειότητα, επειδή μένει ακόμη κάπως ατελής, και γι’ αυτό αναζητεί γοερώς την τελειότητά της.

Και για να ειπώ με ένα λόγον, όλη η Εκκλησία του Χριστού και όλον το ορθόδοξον πλήρωμα, όλος ο ιερός κλήρος που εισέρχεται στο ιερόν Βήμα και προσεγγίζει τον Θεόν, και όλος ο λαός, που παραμένει έξω από το Βήμα, ω, ποίαν δόξαν έχουν στερηθή, ποίαν δύναμη, ποίον πλούτον από την έλλειψη τοιούτων πνευματικών

θησαυρών! Και για να μιλήσω κάπως πιο τολμηρά, ποίαν αδοξίαν η ένδοξος, ποίαν αδυναμίαν η δυνατή, ποίαν πτωχείαν είχε περιβληθή μέχρι σήμερα η πλουτοδότις Εκκλησία, επειδή δεν είχε τα συγγράμματα του θείου Παλαμά! Αλλά ας είναι ευλογητός εις τους αιώνας ο Υιός και Λόγος του Πατρός και Νοός, ο δοτήρ και αίτιος κάθε καλού και μάλιστα των λόγων περί Αυτού του ιδίου. Αυτός και τώρα τα μεταβάλλει όλα μόνον με την θέληση, και τον τωρινόν αιώνα τον κάμει μακαριστόν. Και τον φθόνον διαλύει, και την λύπη μεταβάλλει σε χαράν, και στην Εκκλησίαν αποδίδει τον στολισμό της με την έκδοση των συγγραμμάτων αυτών. Και οικονόμησε έτσι τα πράγματα, όπως ημπορεί να συμπεράνη κανείς, ώστε να προηγηθούν παιδαγωγικώτερα συγγράμματα άλλων θεολόγων, για να καταστήσουν τους νόες δεκτικούς των υψηλών συγγραμμάτων του θείου τούτου Πατρός, τα οποία αποτελούν σύνοψη και κατάληξη όλων εκείνων και, κατά κάποιον τρόπον, επισφράγισμά των. Διότι αυτός είναι θεσμός και τάξις πανίερος, και στα αγγελικά τάγματα, πάντοτε και σε όλα, πρώτα δίδωνται τα ατελέστερα και στοιχειώδη, και ύστερα τα τελειότερα, εξ αιτίας της ατελείας εκείνων που θα τα δεχθούν. Αυτό βεβαιώνει ο Νόμος ο Μωσαϊκός και το Ευαγγέλιον. Ο μεν ως ατελής προκηρυττόμενος προς ατελείς, τα δε ως τέλειον αποκαλυπτόμενον ύστερα από τον νόμο προς τελείους. Άλλωστε αυτό φανερώνουν τυπικώς και οι φωνές της σάλπιγγος επάνω στο Σινά, οι οποίες, λέγει, έφθασαν βαθμιαίως σε μεγάλην ένταση.

Εκτός αυτών, δεν ήταν καθόλου ανεκτόν στον Θεόν, αλλά ούτε και δίκαιον, τους λόγους που έγραψε στις πλάκες της καρδίας όχι με μελάνι αλλά με το Πνεύμα, να τους αφήση να μένουν στο σκότος, αγνώστους, αδόξους, και έτσι να στερούνται και οι σύγχρονοι και οι μελλοντικοί χριστιανοί από τόσην ωφέλεια, αλλά και με τον τρόπον αυτόν να περιφρονήται ο φίλος του Γρηγόριος, που εκοπίασε να τους γράψη.

Για να δείξω με ολίγα λόγια τον άνδρα λέγω τα εξής: ο Γρηγόριος έφθασε στην ακρότητα της πράξεως και της θεωρίας, περισσότερο από τον καθένα. Λοιπόν, ο τρισόλβιος εκάθισε σε έναν τόπον στον ιερόν Άθω, αθόρυβο και απλησίαστο και, αφού ανέβη επάνω από κάθε αισθητόν και κάθε σύγχυση (ας χρησιμοποιήσω για τον εαυτόν του τα λόγια τα ιδικά του), δίδεται όλος στην νοεράν επιστροφή και εστίαση της προσοχής στον έσω άνθρωπον, ή μάλλον στην επιστροφήν όλων των δυνάμεων της ψυχής προς τον νου, πράγμα θαυμαστόν και να το λέγη κανείς. Και σπεύδει να αποπλύνη με το πένθος, το αποκρουστικόν προσωπείον το οποίο του προξένησε η περιπλάνησις στα γήινα. Και αφού ηνάγκασε σε περιορισμό με βίαν ισχυρά το πολυπόρευτον της διανοίας του, συνάπτεται με την Θεαρχικήν Τριάδα δια της συνεπτυγμένης και νοεράς προσευχής, και έκαμε το μοναδικόν του νου τριαδικόν, αν και δεν έπαυε να είναι ενιαίον. Καρτερώντας δε επί πολύν χρόνο στην κατάστασιν αυτή την γεννητικήν των απορρήτων μυστηρίων, και καθαρίζοντας όλο και περισσότερο τον εαυτόν του, τον αποσπογγίζει από κάθε δαιμονικήν επήρεια, αλλά και τον απαλλάσσει από κάθε τι επίκτητο, έστω και αν αυτό είναι από τα πλέον αθώα και δεν ρυπαίνει τον νου.

Αφού λοιπόν, κατά τον θείον Μάξιμον, ανήλθε όχι μόνον επάνω από τα πάθη, αλλά και επάνω από τους λόγους περί παθών, ούτε επάνω μόνον από την φύση, αλλά και επάνω απο τους λόγους της φύσεως, ούτε επάνω γενικώς από οσα νοητά δεν υπερβαίνουν την φαντασία, αλλά και από τους λόγους των, δέχεται στην καρδία του τον ενυπόστατον φωτισμό της θείας χάριτος, και έτσι ευρίσκει μέσα του άλλον ουρανόν και άλλον ήλιον και την νοητήν σιγήν, η οποία επακολουθεί, φυσικώς στην κατάστασιν αυτή, την οποίαν ο Απόστολος Ιούστος ονομάζει ιεράν αφθεγξίαν, κατα την οποίαν ενεργείται ο λεγόμενος εγκάρδιος και εκπληκτικός έρως, όπως λέγει ο θείος Σιναϊτης Γρηγόριος. Με αυτήν την εσωτερικήν εργασίαν οδεύοντας μέσα στην οδό του θείου φωτός, αρπάζεται και αυτός όπως ο Παύλος, όχι μόνον κατά τον νου και τις άλλες ψυχικές δυνάμεις, αλλά και κατ’ αυτήν την αίσθησιν, (πλήν της αναπνοής) με μίαν ολικήν και υπερφυσικήν αρπαγή, κατά την οποίαν γεννάται ο προς τον Κύριον εκστατικός έρως, όπως λέγει ο αυτός Σιναϊτης Γρηγόριος. Και ύστερα ανεβαίνει σε όρη αιώνια, ή ανάγεται όχι με την φαντασία της διανοίας αλλά με μίαν απόρρητο δύναμη του Πνεύματος, «είτε εν σώματι είτε εκτός του σώματος» μη γνωρίζων. Και, ω του θαύματος, γίνεται θεατής των υπερκοσμίων, όπου ακούει αλάλητα ρήματα, πράγμα το οποίο δεν ημπορεί να φανερωθή ή να εκφρασθή και να επιτευχθή.

Ακολούθως δε, αφού έφθασε στον υπέρφωτο γνόφο της θείας πηγής, όπως λέγει ο κρυφιομύστης Διονύσιος, όπου είναι κεκαλυμμένα τα απλά και απόλυτα και άτρεπτα μυστήρια της θεολογίας, καταξιώνεται να ιδή και να γνωρίση διά μέσου της αβλεψίας και της αγνωσίας τον «υπέρ θέον και γνώσιν» με το να μην ιδή και να μη γνωρίση. Διότι αυτό είναι η πραγματική όρασις και γνώσις. Και για να μιλήσω συνοπτικά, μένει όλος άνθρωπος κατά την ψυχή και το σώμα στην φύση, αλλά γίνεται όλος Θεός κατά την ψυχή και το σώμα με την απειρόδωρο χάρη της θεώσεως, όπως λέγει ο θεοφόρος Μάξιμος: «ηνώθη με τον κατά φύσιν Θεόν και εγνώρισε τόσο τον γινωσκόμενον, όσον είχε γνωρισθή αυτός από εκείνον που γνωρίζει τα πάντα». Είναι επίκαιρο να λεχθή εδώ το του Θεολόγου και συνωνύμου περί αυτού του συνωνύμου και Θεολόγου: «Βλέπει μεν τα οπίσθια του Θεού, το δε πρόσωπον αυτού δεν του εμφανίζεται καθόλου. Και, όπως ο Μωυσής, φίλος Θεού χρηματίζει. Επειδή δε τα των φίλων είναι κοινά, κατά την παροιμία, γι’ αυτό ο Θεός αποκαλύπτει στον φίλο του τα θεία του μυστήρια, και τον διδάσκει αποκρύφους λόγους της φύσεως, και σηκώνει το κάλυμμα κάποιων σκοτεινών νοημάτων της Γραφής. Και του δίδει το χάρισμα, όχι μόνον της διοράσεως των όντων και εκείνων που ήδη υπάρχουν, ούτε μόνον το χάρισμα της διακρίσεως των πνευμάτων και των πραγμάτων, αλλά και το μέγιστον χάρισμα της προοράσεως εκείνων που θα γίνουν μετά πολύν χρόνον. Του δίδει ακόμη και το χάρισμα της θαυματουργίας, περισσότερον από κάθε άγιον, με αφθονίαν, και όταν ήταν στην ζωή και μετά θάνατον, ώστε να του αποδοθή από την Εκκλησία η επωνυμία του θαυματουργού. Αλλά το μεγαλύτερο θαύμα είναι το ιερόν του σκήνωμα, ευώδες και αδιάλυτον, επάνω από τους φυσικούς όρους, όπως ακόμη και μέχρι τώρα βλέπεται στην Θεσσαλονίκη.

Και ο Θεός του αποκαλύπτει ωρισμένα από εκείνα τα συμβολικά «οπίσθια», δηλαδή λόγους θείας δυνάμεως και ενεργείας, σοφίας και αγαθότητος, δόξης και απειρίας, και όλων των γύρω από τον Θεόν φυσικώς θεωρουμένων, τα οποία ο θεολόγος νους πρέπει να ζητή. Διότι μόνα αυτά είναι προσιτά. Αυτό δε που συμβολικώς λέγεται πρόσωπον του Θεού, δηλαδή αυτόν καθ' εαυτόν τον λόγο της ουσίας, είναι ανεπίτρεπτο να το ζητή οποιοσδήποτε άνθρωπος. Επειδή είναι τελείως απροσπέλαστος και απρόσιτος σε κάθε κτιστό νου και όχι μόνον ανέκφραστος, αλλά και εντελώς ανώνυμος και άγνωστος, και ευρίσκεται επάνω και από αυτήν την «καθ' υπερουσιότητα θέσιν».

Αλλά γιατί να λέγωμε πολλά; Ο Θεός μαζί με τα άλλα χαρίσματα του χαρίζει το δώρο να θεολογή ασφαλώς και απταίστως, που είναι το υψηλότατον από όλα τα δώρα, και πολυέραστο και καταλληλότατο στο να οδηγή στην θείαν αγάπη.

Για τα χαρίσματα αυτά εμεσίτευσε η Μητέρα του Θεού και ο πρώτος των θεολόγων, ο Ιωάννης ο Ευαγγελιστής, ο οποίος με όραμα μυστικόν το ανήγγειλε στον Γρηγόριο, σε στιγμή που ευρίσκετο σε κατάστασιν εγρηγόρσεως. Και όχι μόνον αυτό, αλλά ο ίδιος ο Ιωάννης, σε νυκτερινήν οπτασίαν του συνιστά να συγγράψη οπωσδήποτε χάριν της ωφελείας των χριστιανών, όλα όσα του ενήχησε το πνεύμα στα ώτα της καρδίας. Αυτό είναι το εξαιρετικόν πλεονέκτημα των συγγραμμάτων του ιδικού μου θεολόγου, κατά το οποίον υπερέχει από τους άλλους θεολόγους, ότι ήρχισε να συγγράφη όσα συνέγραψε όχι από προσωπικήν επιθυμία ούτε χωρίς θεία θέληση, αλλά κατόπιν θείας αποκαλύψεως και εντολής. Έτσι λοιπόν ο Γρηγόριος μέσα σε πολύν χρόνο, όχι μόνον έμαθε, αλλά και έπαθε τα θεία, και ετελειοποιήθη με την ένωση και την γνωριμία με αυτά, για να εκφρασθώ όπως ο Αρεοπαγίτης. Και έτσι αρχίζει να θεολογή απλανώς, επειδή ανήκε στην τάξιν όχι απλώς αυτών που καθαίρονται, αλλά εκείνων που έχουν ήδη καθαρθή την τελειοτάτην κάθαρση του νου και της καρδίας, αφού και ενωρίτερα είχε και θεοπτίες, οι οποίες υπερέχουν απείρως από την με μόνον τον λόγον θεολογίαν. Και αυτό διότι ήκουσε τον συνώνυμόν του Θεολόγον, ότι δεν είναι εύκολον το πράγμα, ούτε είναι για τον καθένα να θεολογή αληθώς, αλλά για εκείνους που έχουν καθαρθή στην ψυχή και στο σώμα, ή τουλάχιστον ευρίσκονται στο στάδιον της καθάρσεως.

Με αυτές λοιπόν τις προϋποθέσεις λογογραφεί τα απόρρητα δόγματα της ευσεβείας, αινεί τον Κύριον σε καθέδρα πρεσβυτέρων και επισκόπων, και έτσι αναπτύσσει τα μυστήρια του Θεού, όχι μόνο στην Εκκλησία των Θεσσαλονικέων, αλλά και σε όλην την Εκκλησία και την Σύγκλητο, λαμπρυνομένην από την παρουσία των βασιλέων, και σε πολλές συνόδους πολύ μεγάλες και πολυανθρώπους, που ελάχιστα υστερούν από τις οικουμενικές. Και αντιπαρατάσσεται γενναίως στις αντιθέους κενοφωνίες των αιρετικών, και με τις Γραφικές και λογικές αποδείξεις νικά τούτους κατά κράτος και στήνει το τρόπαιον. Προμαχεί της πίστεως, υπερμαχεί της Ορθοδοξίας των Θεολόγων Πατέρων, και χάριν αυτής φυλακίζεται και αποθνήσκει κατά

προαίρεσιν. Από όλους δε που τον ήκουαν και τον έβλεπαν, αλλά δεν τον εγνώριζαν, εθαυμάζετο υπερβολικά και εθεωρείτο ως αληθής θεολόγος, ο οποίος δεν υστερεί στο παραμικρόν από τους μεγάλους και περιφανείς θεολόγους, Βασίλειον τον Μέγα, Γρηγόριον τον Θεολόγον, Ιωάννην τον Χρυσόστομον, Αθανάσιον και Κύριλλον και τους λοιπούς.

Έτσι, με ένα λόγον, φως υπάρχοντας, και φως βλέποντας, και στο φως διαμένοντας, με το φως εννοεί και ομιλεί και συγγράφει όλα τα θεουργικά του φώτα. Διότι έτσι ονομάζω εγώ τα συγγράμματά του, με τα οποία οι γνωστικοί φωταγωγούνται και μεταμορφώνονται προς θέωση, σύμφωνα με τον λόγο του θείου Μαξίμου, με όσα αναφέρονται στην ηθική, όσα στην φυσική Θεολογία, όσα στην ερμηνεία των Γραφών, όσα είναι της μυστικής θεολογίας, όσα νηπτικά και όσα αντιρρητικά, και με ό,τι άλλο περιέχεται στα συγγράμματά του...

Ελάτε, λοιπόν, όλοι όσοι είστε μέτοχοι της επουρανίου κλησεως, στην ποικίλην αυτή και άφθονο πνευματική πανδαισία, της οποίας εστιάτωρ και δημιουργός είναι ο μέγας και Θαυματουργός Γρηγόριος, μάλλον δε ο μέσα στον Γρηγόριο φθεγγόμενος Παράκλητος. Οι μεν πρακτικοί και αρχάριοι, τρώγετε το καθαρόν και άδολον γάλα της ηθικής διδασκαλίας, και καθαρίζετε την ψυχήν και το σώμα σας. Όσοι αρχίσατε να προκόπτετε, κατατρυφάτε από το μέλι της νηπτικής εργασίας του νοός, διά μέσου της οποίας ευρίσκεται το μακαριστόν πένθος, και αντλείται η πνευματική ηδονή που πηγάζει ανεκφράστως από την καρδία, και γνωρίζεται με νοεράν αίσθησιν ότι ο Κύριος Ιησούς είναι χρηστός και γλυκύτατος κατά τον Προφήτην. Οι δε μέσοι, που τρέχετε προς την τελειότητα, τρώγετε την στερεωτέρα τροφή, τον άρτον, λέγω, της φυσικής θεωρίας, μυούμενοι και στους βαθυτέρους λόγους των θείων γραφών. Οι δε τέλειοι, πίνετε τον εκστατικόν οίνον της υπέρ φύσιν θεολογίας ή, ημπορούμε να πούμε, θεοπτίας, και μεθύοντας αυτήν την μέθη της θεώσεως, δια της χάριτος θα γίνετε τελείως εκστατικοί. Και όχι μόνον θα ανέλθετε επάνω από κάθε νόημα, αλλά θα γίνετε και έξω από τον εαυτό σας για να ενωθήτε ολόκληροι με τον Θεόν, δια της υπερφυσικής ενώσεως ή ανακράσεως ή συμφύσεως ή δεν γνωρίζω τι να ειπώ καταλληλότερον. Πάντως, με μίαν λέξιν, όλοι απολαύσετε την καλήν και λαμπράν αυτήν πανδαισίαν. Όλοι τρυφήσατε από την τρυφή του συμποσίου αυτού, που δεν ελαττώνεται και δεν χάνεται, διότι είναι αθάνατος, και ωφελεί ανερμηνεύτως την αθάνατον ψυχή. Και σας λέγω εκείνο το ευαγγελικόν, ότι αληθώς «πολλοί σοφοί, διδάσκαλοι και θεολόγοι επεθύμησαν ιδείν και απολαύσαι τούτων, ων υμείς οράτε και απολαμβάνετε, και της εφέσεως ουκ επέτυχον».

Πίνοντας όμως τον καλόν οίνον των υψηλών τούτων συγγραμμάτων, μη κατηγορήσετε για αμέλειαν αυτόν που σας εκάλεσε στο δείπνο, και μη ειπήτε προς αυτόν τα λόγια του αρχιτρικλίνου: «Πας άνθρωπος πρώτον τον καλόν οίνον τίθησι και όταν μεθυσθώσι τότε τον ελάσσω. Συ δε τετήρηκας τον καλόν οίνον έως άρτι». Ο νόμος των ανθρώπων αυτός είναι, αλλά ο νόμος του Θεού είναι αντίστροφος, διότι,

λέγει, πρώτον προσφέρουν τον «ελάσσω» και ύστερα τον «κάλλιστον». Για τούτο και αυτός συνετηρήθη μέχρι τώρα, για να χορηγηθή στους πιστούς σαν εξαίρετον δώρο που μας εδόθη από τον Θεόν.

Εάν στην πνευματικήν αυτήν ευωχία πρέπει να προσφέρω και εγώ κάτι ευφραντικόν, θα ειπώ στους καλούς συνδαιτημόνες με ολίγα λόγια πόση ηδονή και χάρις υπάρχει στα συγγράμματα αυτά, για να ερεθίσω την επιθυμία σας στην ανάγνωσή τους. Όταν διαβάζω τα ηθικά του μεγάλου Γρηγορίου, αποτάσσομαι την σάρκα και τον κόσμο, μισώ τα πάθη, και ασπάζομαι την «κεκρυμμένην συν τω Χριστώ ζωήν» των μοναχών. Με τις εντολές καθαρίζομαι, ποθώ να συμβιώσω με τις αρετές και, ανυψούμενος προς τα τελειότερα, γίνομαι ναός Θεού και κατοικητήριον του Πνεύματος.

Όταν διαβάζω τα Νηπτικά, μυούμαι στα μυστικά αυτά όργια της ιεράς νήψεως και της ευκτικής αρετής, και μαθαίνω την ολικήν επιστροφή του νοός προς τον έσω άνθρωπον, καθώς και την απλανή κυκλικήν κίνηση του νου και ανάτασή του προς το θείον. Και τότε εισέρχομαι στους όρους της αληθούς ησυχίας, κατά την οποίαν νοώ τον ίδιο τον εαυτό μου, μάλλον δε διά του εαυτού μου νοώ τον Θεόν, και πλησιάζω προς αυτόν διά καρδιακής και συνεπτυγμένης ευχής και εμπύρου κατανύξεως, η οποία γεννάται από την ευχή. Και μυσταγωγούμαι και μαθαίνω ποία είναι η μονιμωτάτη καθαρότης του νου και ποία της καρδίας. Και όχι μόνον αυτά, αλλά διδάσκομαι και τους λόγους της νοεράς αυτής επιστροφής μέσα στην καρδία, καθώς και τις θεωρητικές αποδείξεις από την Γραφήν, από την φύση και από την ιδία την πείρα, για την ορθότητα της εργασίας αυτής. Και στα αποδεικτικά αυτά στοιχεία πειθόμενος, καταγελώ ως ασόφους και αμυήτους όσους αντιλέγουν, είτε παλαιούς είτε συγχρόνους.

Όταν πάλιν εγκύψω στα συγγράμματα που πραγματεύονται περί της φυσικής θεολογίας και της Ερμηνείας των Γραφών, ευρίσκω κάποιες νέες και πρωτότυπες ερμηνείες, συγκριτικώς με όσα έχουν ειπεί παλαιότεροι άγιοι, διά των οποίων, με την ερμηνευτικήν επεξεργασία, το γράμμα αποκτά απροσδόκητον βαθύτητα. Διότι ο άγιος Πατήρ έσπασε τον φλοιό των εξωτερικών εκφράσεων, και απεκάλυψε το μυστικόν κάλλος των λόγων της ενσωμάτου ή ασωμάτου φύσεως, είτε των νοημάτων του Πνεύματος, το οποίον βλέποντας εγώ ότι ήταν κρυμμένο σαν μαργαριτάρι μέσα στο όστρακον, πληρούμαι από χαράν και γίνομαι περισσότερον θεωρητικός, από βάθους σε βάθος βυθιζόμενος και από αβύσσου σε άβυσσον κατερχόμενος. Και για να ειπώ όλην την αλήθεια, ευρίσκω στα φυσικά και στις ερμηνείες του λόγους ασφαλείς και σπουδαίους και τετραγώνους. Ευρίσκω να εξακριβώνεται ο ίδιος ο μυελός και το βάθος κάθε εξεταζομένου θέματος.

Αλλά προκειμένου για τα θαυμαστά θεολογικά και αντιρρητικά συγγράμματα του μεγάλου Γρηγορίου, ο λόγος μου αγαπά μεν να πλησιάση, αλλά να προσπελάση σ’

αυτά ιλιγγιά ενώπιον του ύψους και του βάθους, του μήκους και του πλάτους των, που είναι αληθώς ανέκφραστα. Διότι όχι μόνον συνέλεξε σε μίαν ενότητα όσα εγράφησαν σποραδικώς από τους άλλους θεολόγους πατέρες, και απάνθισεν ό,τι θεολογικώτερον υπήρχε, ο θεολογικώτατος εκείνος νους, που έγινε τοιούτος όχι απλώς δυνάμει αλλά ενεργεία, λόγω της καθαρότητός του. Αλλά και ό,τι εφαίνετο ως αμφιβόλου ορθοδοξίας ή ως επιλήψιμο στους κακοδόξους, το μεθερμήνευσε με ευσεβεστέρα διατύπωση θεοσόφως, και διέσωσεν έτσι το κύρος των θεολόγων Πατέρων.

Πλην αυτών, ο θείος Γρηγόριος προσέθεσε όσα του απεκαλύφθησαν υπερφυώς. Όλα αυτά λοιπόν τα επεξεργάσθη, και τα ενεσωμάτωσε σε μίαν ενότητα, ώστε να αποτελούν ένα πραγματικόν αριστούργημα Θεολογίας, ένα τέλειον οικοδόμημα, το οποίον προκαλεί όντως τον θαυμασμό σε κάθε ακοήν και διάνοιαν.

Σε αυτά λοιπόν τα συγγράμματα όταν εγκύπτω εγώ, αμέσως γίνομαι αληθής θεολόγος. Ω, πόσων μυστηρίων αξιώνομαι ακαριαίως, και σε ποίες νοερές συλλήψεις φθάνω! Υπερπηδώ όλα τα ανθρώπινα, διασχίζω τον περίγειον τούτον αέρα, υπερβαίνω τον αιθέρα, διέρχομαι επάνω από τον εμπύρινον ουρανόν, λίγο ακόμη και θα φθάσω έως τρίτου ουρανού. Πληρούμαι από ενθουσιασμόν, ανεβαίνω υψηλότερα από τις αγγελικές δυνάμεις, και μυούμαι την ασύγχυτον Μονάδα και αδιαίρετον Τριάδα, τον ένα και τρία Θεόν: το μεν κατά την ουσία, το δε κατά τις υποστάσεις. Και μαθαίνω ότι μία είναι η ουσία αριθμητικώς, σε τρεις υποστάσεις, απλή, απερινόητος, ανώνυμος και τελείως αμέθεκτος από την κτίση. Από δε τις τρεις υποστάσεις, ο μεν Πατήρ είναι η μόνη αρχή και αιτία και ρίζα της «εν Υιώ και Αγίω Πνεύματι» θεωρουμένης Θεότητος. Ο δε Υιός είναι αιτιατόν, μόνον από τον Πατέρα γεννητώς, αλλά όχι και αίτιος του Πνεύματος. Επίσης το Πνεύμα είναι αιτιατόν, μόνον από μόνον τον Πατέρα εκπορευόμενον, όχι και από τον Υιόν. Και έτσι αποβάλλω το αιτιατοαίτιον (σημείωση: έτσι ονομάζει ο Άγιος Νικόδημος την Δυτική καινοτομία της και εκ του Υιού εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος (Φιλιόκβε)), την νέαν αυτήν προσθήκην, η οποία αναιρεί την μοναρχία μέσα στην Θεότητα, και εισάγει κατ’ ανάγκην στην Τριάδα την δυαρχίαν.

Και δεν μαθαίνω μόνον αυτά, τα οποία είναι κοινά μεταξύ των άλλων θεολόγων Πατέρων, αλλά μυσταγωγούμαι και στην γνώση της θεολογίας του μεγάλου Παλαμά, υπέρ της οποίας ηγωνίσθη μέχρι τέλους με διαλόγους και με τα συγγράμματά του. Και συγκεκριμένως μαθαίνω εκείνο που είναι μεταξύ της αμεθέκτου ουσίας του Θεού και των κτιστών ανθρώπων που μετέχουν σ’ αυτό. Και διά μέσου αυτού μετέχουν του ιδίου του Θεού. Αυτό δεν είναι ένα μόνον, αλλά και πολλά. Είναι οι ουσιώδεις ενέργειες και δυνάμεις του Θεού, οι οποίες διαφέρουν και μεταξύ τους και από την ουσίαν. Και μαθαίνω ότι οι ενέργειες αυτές είναι άκτιστοι και ότι ο Θεός δεν είναι σύνθετος, επειδή έχει μίαν ουσία και τις πολλές αυτές ενέργειές του. Είναι δε ο Θεός κατά την ουσία επάνω από όλα, ως αίτιος των ακτίστων ενεργειών και όλων των

περί αυτόν αϊδίως θεωρουμένων τούτων ενεργειών και δυνάμεων. Και εδώ μεν διδάσκομαι ότι αυτές μετέχονται και γίνονται ορατές από τους αγίους, ενώ από τους μη αγίους είναι αμέθεκτες και αόρατες. Εκεί δε, μαθαίνω ότι αυτό που μετέχεται είναι άκτιστο. Αλλά αν και άκτιστον, όμως δεν είναι ουσία του Πνεύματος. Ούτε επίσης, επειδή δεν είναι ουσία του Πνεύματος, είναι και χωρισμένον από το Πνεύμα, αλλά είναι αχώριστον.

Και τώρα μεν φωταγωγούμαι διδασκόμενος ότι, η μετεχομένη από τους αγίους θεοποιός δωρεά και ενέργεια, λέγεται Θεότης. Δηλαδή η θεοποιός δωρεά πλουτεί το υπερφυές όνομα της ουσίας του Θεού, από την οποία προέρχεται φυσικώς. Τώρα δε φωτίζομαι ότι η θεοποιός δωρεά δεν είναι κάτι το κτιστόν ούτε έχει σχέση με τα φυσικά φαινόμενα. Είναι έξω από τους όρους της φύσεως, και βλέπεται από τους αξίους ως φως η ενέργεια αυτή του Αγίου Πνεύματος. Η χάρις αυτή είναι κοινή ενέργεια της Αγίας Τριάδος, μία μόνη κατά τον αριθμόν, και «ορμάται εκ του Πατρός ως μόνου αιτίου, προέρχεται, προχωρεί διά του Υιού και φανερούται εν τω αγίω Πνεύματι». Και όταν μεν το θείον διαιρείται κατά τις υποστάσεις, είναι αδιαίρετον κατά τις ενέργειες. Όταν πάλι διαιρείται κατά τις δυνάμεις και ενέργειες, μένει αδιαίρετον κατά τις υποστάσεις.

Αλλά και κατά τον πολύν όντως και θεοφόρητον νουν των ιερών Πατέρων, ουσία ονομάζεται ορθοδόξως κάθε μία από τις ενέργειες του Θεού. Και ο όχι λιγώτερο θεοφόρος από εκείνους και πνευματοφόρος και χριστοφόρος Θείος Γρηγόριος λέγει ότι ημπορούμε να ονομάζωμε τις ενέργειες του Θεού ουσίες, όχι παραβαλλόμενες με την υπερούσιο μίαν ουσίαν, από την οποίαν πηγάζουν, αλλά ως προς τα αποτελέσματα και τα κτίσματα τα οποία ουσιοποιούν. Διότι αν τα κτίσματα είναι ουσίες, πολύ περισσότερο οι άκτιστες ενέργειες. Επί πλέον μαθαίνω από τον μοναδικόν αυτόν και ακριβέστατον θεολόγον, ότι τα θεαρχικά πρόσωπα της βασιλικωτάτης Τριάδος, ως προς τον τρόπον της υπάρξεως, θεολογούναι αυθυπόστατα και ενυπόστατα, το οποίον ουδείς άλλος θεολόγος πατήρ είπε μέχρι σήμερα.

Αλλά μαζί με αυτά διδάσκομαι ότι το φως το οποίον έλαμψε στο όρος Θαβώρ δεν είναι ούτε φάντασμα ούτε κτίσμα, και κάτι κατώτερον από την ανθρωπίνην νόηση, αλλά ούτε πάλιν ουσία Θεού, που είναι και τα δύο εκ διαμέτρου αντίθετα κακά και ισότιμα σε δυσσέβεια. Αλλά ότι είναι φως άκτιστον, ουσιώδης ενέργεια του Θεού, Θεότης και Βασιλεία και λαμπρότης, και όσα άλλα θεοπρεπή ονόματα του έδωσαν οι θεολόγοι Πατέρες.

Αφήνω όλα τα άλλα εκφαντορικά και θεολογικά θεάματα της πνευματοκινήτου διανοίας και γλώσσης του Γρηγορίου, τα οποία είναι τόσον υψηλώς και μεγαληγόρως και από βαθείαν αγιοπνευματικήν πείρα διατυπωμένα, ώστε να μη φαίνωνται ως γεννήματα ανθρωπίνης φύσεως, αλλά κάποιας άλλης, υπερφυσικής και

ουρανίας. Ενώπιόν τους δεν ημπόρεσαν να σταθούν για να ιδούν και να ακούσουν οι πορευόμενοι στην απώλειαν αιρετικοί, που ετόλμησαν να εμβαθύνουν στα θεία. Αλλά κατεκεραυνώθησαν, έμειναν άναυδοι και επέστρεψαν στα σκοτεινά βάθη τους, απ' όπου προήλθαν. Και απεδείχθησαν ότι ήσαν πίθηκοι απέναντι σε λέοντα και κώνωπες έναντι ελέφαντος, κατά την παροιμίαν, επειδή δεν κατώρθωσαν να αντισταθούν στην θεολογικήν επιστήμη, στην ακρίβεια των αποδείξεων και στις λοιπές ιερολογίες του μεγάλου Γρηγορίου.

Και όχι μόνον τώρα, αλλά, όπως γνωρίζω καλώς, και στον αιώνα τον άπαντα θα μείνουν κρυμμένοι στα σπήλαιά των αυτά και στις σήραγγες. Εννοώ μάλιστα τους οπαδούς και ακολούθους και τα πνευματικά τέκνα των αιρετικών τούτων, ύστερα από την ανατολήν του νοητού τούτου ηλίου της θεολογίας με την έκδοση των συγγραμμάτων του. Τα συγγράμματα αυτά εγώ ευχαρίστως τα παρομοιάζω με εκείνην την Σκηνήν του Μωυσέως, που ήταν αντίτυπος της γης, του ουρανού και των υπερουρανίων. Διότι τα μεν ηθικά ομοιάζουν με την αντίτυπο της γης αυλήν της Σκηνής. Τα δε νηπτικά, φυσικά και εξηγητικά, ομοιάζουν με τα αντίτυπα του ουρανού, τα άγια. Και τα θεολογικά ομοιάζουν, κατά τον μυσταγωγόν Δαβίδ, με τα άγια των αγίων, που είναι αντίτυπα των υπερουρανίων εκείνων αδύτων «και της πρώτης φύσεως, όση μένει έσω του πρώτον καταπετάσματος και συγκαλύπτεται από τα Χερουβίμ».

Εάν δε κάποιος ζητή να μάθη την μορφήν της εκφράσεως, ας γνωρίζη, εάν δεν με θεωρή φαύλο κριτήν αυτών των πραγμάτων, ότι ο άνδρας δεν ήταν άμοιρος ούτε στο θέμα του κάλλους του λόγου. «Διότι είχε περάσει όλην την εξωχριστιανικήν φιλοσοφία, και δεν ήταν αμελέτητος ούτε στα σχήματα της ρητορικής, ούτε στερείτο από το μέλι των αττικών χαρίτων, και από την άλλη κομψότητα και ευμορφία των λόγων. Ο λόγος του είναι σύμμετρος στις περιόδους, και αυτό φαίνεται παντού, περισσότερο δε στα εξηγητικά, τα εγκωμιαστικά και τα αντιρρητικά συγγράμματά του. Παντού όμως είναι δημιουργός σαφηνείας περισσότερον από κάθε άλλον, χρησιμοποιεί κυριολεξίες και εκφραστικές λέξεις ακριβείας, τηρεί τους συντακτικούς κανόνες και αποφεύγει τα υπερβατά και ελλειπτικά σχήματα και τις μεταφορές, καθώς και τις σχοινοτενείς περιόδους. Παρ' όλ' αυτά όμως ο λόγος του δεν κατέρχεται σε πεζότητα. Διότι πάντοτε επιτυγχάνει άριστον συνδυασμόν του σαφούς με το υψηλό και σοβαρόν, αποφεύγοντας τις ελλείψεις και τις υπερβολές, κινούμενος στον χώρο της μεσότητος. Σε όλα δε τα συγγράμματά του ακμάζει η γλυκύτης, η λαμπρότης και το στρογγυλόν του λόγου, που τον κάνουν να ομοιάζη με μαργαριτάρι.

Ως εκ τούτου επιτυγχάνει, ώστε το υψηλόν και δυσθεώρητον των θεωρημάτων του περί της Τριαδικής Θεολογίας ή της μυστικής Οικονομίας του Θεού Λόγου, να μη γίνωνται δύσκολα στην κατανόηση. Ο γλυκύτατος αυτός ο ιδικός μου ρήτωρ διακρίνεται για την άνετον απομνημόνευση κειμένων, για τον πλούσιον λόγο του και

για την ακριβολογία του. Είναι δογματικός, συλλογιστικός και αποφαντικός, και αγαπά ιδιαιτέρως την ενασχόληση με τα νηπτικά και θεολογικά θέματα. Γι' αυτό και ο λόγος του, όταν συγγράφη, ομοιάζει να έχη βάση κυβικήν ή τετράγωνον. Ως εκ τούτου είναι αποτελεσματικώτατος και παρέχεται ως υπόδειγμα στους φιλολόγους προς μίμησιν. Επαινούνται δηλαδή διττώς αυτά τα συγγράμματα από το χρυσούν γένος των λογίων, δηλ. και ως προς τα βάθη του Πνεύματος αλλά και ως προς τα κάλλη του φθέγματος. Διότι ο ποιητής των συγγραμμάτων αυτών είναι ο μόνος, ή ένας από τους ολίγους, που ευδοκίμησε και στα δύο αυτά, δεινός στην νόηση και στο να εκφράση εύμορφα αυτό που έχει συλλάβει. Και θα ημπορούσε να μεταβάλη τον λόγο του σε κήπο με τριαντάφυλλα ή εναρμόνιο λύρα ή γλυκύφθογγο σάλπιγγα, εάν προ ετών δεν είχεν εγκαταλείψει την ενασχόληση με τους λόγους, χάριν της ασκήσεως και της προσευχής, όπως λέγει ο ίδιος για τον εαυτόν του.

Τα λεγόμενά μου μαρτυρεί και ο αγιώτατος και σοφώτατος μεταξύ των Πατριαρχών Φιλόθεος, λέγοντας περί των συγγραμμάτων του θείου Γρηγορίου, και μάλιστα περί των νηπτικών και θεολογικών, τα εξής: «Αλλά τι να ειπή κανείς, ω θεία και ιερά κεφαλή, περί αυτών των ιερών σου λόγων. Διότι αυτοί κυρίως πρέπει να ονομάζωνται ιεροί λόγοι. Μάλλον όμως ιεροί είναι όλοι όσοι αναφέρονται στα θεία και ιερά πράγματα. Ενώ οι ιδικοί σου δικαίως πρέπει να λέγωνται όχι μόνον ιεροί όπως οι άλλοι, αλλά ιεροί των ιερών, όπως είναι τα άγια των αγίων και το άσμα των ασμάτων, όπως λέγει κάποιος από τους υψηλούς θεολόγους, ως περιεκτικώτερα και κυριώτερα».

Και συμπληρώνει ο άγιος Φιλόθεος τελειώνοντας τον βίο του θεσπεσίου Γρηγορίου: «Συ λοιπόν και τώρα που μετέστης προς τον Χριστόν, εποπτεύεις την ποίμνη σου και όλο το κοινόν της Εκκλησίας ακόμη τρανότερα από υψηλά. Κάθε είδους νόσο θεραπεύεις, καταρτίζεις με τους λόγους σου, αποδιώκεις τις αιρέσεις και απαλλάσσεις από παντοειδή πάθη. Διότι ουδέποτε θα λησμονήσης την ιεράν εκείνην επιστήμη και τους τόσο μεγάλους αγώνες και ιδρώτες προς χάριν μας... Και λύσε την καταιγίδα αυτών των πολλών και ποικίλων παθών και πειρασμών, που κορυφώνεται επί τόσο μακρόν χρόνο και διεγείρει την τρικυμίαν αυτή και την ζάλη, ή απάλλαξέ μας τώρα από τα παρόντα με αγαθές ελπίδες για τα εκείθε και για την προσδοκωμένην μακαρίαν αναψυχή και άνεση εν Χριστώ Ιησού τω Κυρίω ημών, ω η δόξα και το κράτος, συν τω ανάρχω Πατρί και τω ζωοποιώ Πνεύματι, νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν».

(Από το βιβλίο "Πατερικόν Κυριακοδρόμιον", σελίς 517 και εξής. Επιμέλεια κειμένου: Δημήτρης Δημουλάς)

(Πηγή ηλ. κειμένου: orp.gr)